

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 341.4

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2025.2.44>

Арсентьев Д. С.,

доктор філософії у галузі права,

заступник начальника управління нагляду за дотриманням законів

Національною поліцією України Київської міської прокуратури

**КОНВЕНЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ПРОТИ КОРУПЦІЇ: ОЦІНКА СТАНУ
ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ У НАЦІОНАЛЬНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО**

Анотація. В статті визначаються та аналізуються стандарти протидії корупції, визначені у Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, ратифікована відповідно до Закону України від 18.10.2006 № 251-V є одним із найбільш комплексних документів, яким визначено загальний зміст політики та практики запобігання та протидії корупції, визначено стандарти, які мають бути інтегровані у відповідну національну практику, а також межі криміналізації корупційних протиправних діянь. Додатковими заходами, які проводяться з метою оцінки стану реалізації механізму запобігання та протидії корупції є проведення щорічного опитування громадян щодо обізнаності та встановлення факту толерування фактів корупції, оформлення щорічних звітів щодо стану реалізації заходів із протидії корупції тощо. Відзначено, що на сьогоднішній день в Україні впроваджена та вдало працює система експертизи стану дотримання антикорупційного законодавства та реалізації антикорупційної політики шляхом встановлення алгоритму підзвітності та підконтрольності. Міжнародне співробітництво здійснюється шляхом проведення спільних проєктів та досліджень у сфері протидії корупції, які засновані на обміні теоретичним та практичним досвідом формування та реалізації антикорупційної політики. Підсумовано, що національне кримінальне законодавство, а також проєкт нового Кримінального кодексу України потребують подальшого дослідження та оновлення в частині формування диспозицій та санкцій кримінально-правових норм, у яких встановлено кримінальну відповідальність за корупційні та пов'язані із корупцією кримінальні правопорушення. Зокрема це також має стосуватись уточнення та приведення у відповідність із міжнародними правовими документами видів таких протиправних діянь, а також видів та розмірів покарань, які мають бути призначені за їх вчинення.

Ключові слова: *корупція, кримінальне законодавство, міжнародні стандарти, європейські стандарти, кримінальне правопорушення, протидія, запобігання, міжнародне співробітництво.*

Arsentiev D. S. United Nations Convention against Corruption: assessment of the status of implementation of standards into national criminal legislation

Abstract. The article defines and analyzes the standards for combating corruption set out in the United Nations Convention against Corruption. The United Nations Convention against Corruption, ratified in accordance with the Law of Ukraine No. 251-V of 18.10.2006, is one of the most comprehensive documents that defines the general content of the policy and practice of preventing and combating corruption, defines the standards that should be integrated into relevant national practice, as well as the limits of criminalization of corruptive illegal acts. Additional measures taken to assess the status of the implementation of the mechanism for preventing and combating corruption include conducting an annual survey of citizens on awareness and establishing the fact of tolerance of corruption, drawing up annual reports on the status of implementation of measures to combat corruption, etc. It was noted that today in Ukraine, a system of expertise of the state of compliance with anti-corruption legislation and the implementation of anti-corruption policy has been implemented and is successfully operating by establishing an algorithm of accountability and control. International cooperation is carried out by conducting joint projects and research in the field of combating corruption, which are based on the exchange of theoretical and practical experience in the formation and implementation of anti-corruption policy. It was concluded that the national criminal legislation, as well as the draft of the new Criminal Code of Ukraine, require further research and updating in terms of the formation of dispositions and sanctions of criminal law norms that establish criminal liability for corruption and corruption-related criminal offenses. In

particular, this should also concern the clarification and alignment with international legal documents of the types of such illegal acts, as well as the types and amounts of punishments that should be imposed for their commission.

Key words: *corruption, criminal law, international standards, European standards, criminal offense, counteraction, prevention, international cooperation.*

Постановка проблеми. Створення належного механізму протидії корупції є одним із основних завдань, скерованих на забезпечення можливості здійснення Україною подальшої євроінтеграції. Так, зокрема в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 визначено, що в рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією. Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод [1]. Відповідно вказане зумовлює потребу у подальшому вдосконаленні норм кримінального законодавства, якими встановлено кримінальну відповідальність за корупційні та пов'язані із корупцією кримінальні правопорушення, метою якого має стати забезпечення відповідності національного законодавства міжнародним та європейським стандартам та рекомендаціям у сфері боротьби з корупцією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема боротьби із корупцією розглядалась у працях таких учених як О.М. Бандурка, О.О. Дудоров, В.О. Навроцький, Є.С. Назимко, Є.О. Письменський, Т.І. Пономарьова, В.Я. Тацій та інші. Водночас питання забезпечення відповідності національного законодавства міжнародним та європейським стандартам протидії корупції залишається актуальним для подальшого обговорення.

Метою статті є аналіз міжнародних стандартів у сфері протидії корупції та визна-

чення стану їх імплементації у національне кримінальне законодавство.

Виклад основного матеріалу. Відтак, на сьогоднішній день у сфері кримінальної юстиції можна виокремити декілька міжнародних та європейських правових документів, які тим, чи іншим чином визначають стандарти боротьби із корупцією: Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, ратифікована відповідно до Закону України від 18.10.2006 № 251-V [2]; Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173), ратифікована відповідно до Закону України від 18.10.2006 № 252-V [3]; Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191), ратифікований відповідно до Закону України від 18.10.2006 № 253-V [4]; Декларація Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях від 16.12.1996 [5]; Угода про створення групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) від 05.05.1998 [6]; Директива (ЄС) 2017/1371 Європейського парламенту та ради від 5 липня 2017 року про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами від 05.07.2017 № 2017/1371 [7].

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, ратифікована відповідно до Закону України від 18.10.2006 № 251-V є одним із найбільш комплексних документів, яким визначено загальний зміст політики та практики запобігання та протидії корупції, визначено стандарти, які мають бути інтегровані у відповідну національну практику, а також межі криміналізації корупційних протиправних діянь.

Аналіз змісту документа надає підставу для констатації, що до основних принципів забезпечення антикорупційної політики можна віднести: 1) розроблення й здійснення або проведення ефективної скоординованої політики протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає

принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й непідкупності, прозорості й відповідальності; 2) встановлення й заохочення ефективних видів практик, спрямованих на запобігання корупції; 3) періодична оцінка відповідних правових інструментів й адміністративних заходів з метою визначення їхньої адекватності з точки зору запобігання корупції та боротьби з нею; 4) забезпечення міжнародного співробітництва та взаємодії у розробці заходів із запобігання корупції [2].

Щодо першого стандарту, необхідно вказати на те, що в Україні антикорупційна політика відрізняється певною динамікою та ефективною трансформацією, зумовленою актуальними потребами держави та суспільства. Підтвердженням вказаного є те, що протягом останніх років, стратегії та державні програми у сфері протидії корупції традиційно оновлюються. Так, з 2014 та до 2022 року були чинними Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки, затверджені Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII [8], наразі чинною є Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки, затверджена Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX [9]. У 2023 році також постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220 було затверджено Державну антикорупційну програму на 2023-2025 роки, метою якої було визначено досягнення значного прогресу в запобіганні та протидії корупції, забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх державних органів та органів місцевого самоврядування, а також належного процесу післявоєнного відновлення України. В документі також вказано, що виконання Програми сприятиме подальшій роботі щодо набуття Україною членства в ЄС, Північноатлантичному Альянсі (НАТО), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [10]. Наведеними документами також було виявлено ризики та загрози, а також проблеми і способи їх розв'язання, зокрема це також стосується і напрямів удосконалення законодавства щодо запобігання та протидії корупції.

Другий стандарт забезпечується удосконаленням чинного законодавства зокрема і кримінального. У 2014 році відповідно до Закону України від 14.10.2014 № 1698-VII «Про Національне антикорупційне бюро України» у кримінально-правові норми, якими визначено підстави звільнення від покарання та застосування інших заохочувальних кримінально-правових заходів було змінено – перелік видів кримінальних правопорушень, які унеможливають звільнення та застосування заохочувальних санкцій було доповнено корупційними та пов'язаними із корупцією протиправними діями. У такий спосіб законодавець посилив межі кримінальної відповідальності та покарання, створивши альтернативні заходи кримінально-правової протидії корупції. Одночасно із цим, аналіз кількісних показників таких суспільно небезпечних діянь та звітності суб'єктів запобігання та протидії корупції надав підставу стверджувати, що таке законодавче рішення виявилось менш ефективним, ніж очікувалось. Однією із причин, які зумовили таку ситуацію було визначено складнощі, пов'язані зі здійсненням досудового розслідування. Відповідно наступною практикою стало подальше удосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства, яке було скероване на забезпечення прискорення розслідування досліджуваних суспільно небезпечних діянь.

Так, у жовтні 2024 року набув чинності Закон України від 29.10.2024 № 4033-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією» [11], відповідно до якого у КК України було внесено зміни, спрямовані на створення заохочувальних кримінально-правових заходів, які можуть застосовуватись за наявності відповідних підстав до осіб, які вчинили корупційні та пов'язані із корупцією кримінальні правопорушення.

Так, у пояснювальній записці до проєкту вказаного законодавчого акту було вказано,

що одним із важливих механізмів прискорення досудових розслідувань, які існують у світі, є угоди про визнання винуватості. Удосконалення інституту угод про визнання винуватості зумовлюється ефективністю такого «альтернативного» способу вирішення кримінально-правових конфліктів. Проте на сьогодні законодавче регулювання таких угод в Україні має певні обмеження для досудового слідства, суду та самих підозрюваних та обвинувачених. Укладення угод з чітким дотриманням законодавчих вимог кримінального процесуального законодавства є запорукою пришвидшення здійснення кримінального провадження та боротьби з корупцією та її наслідками. Саме тому для покращення якості та збільшення кількості застосування інституту угод про визнання винуватості у кримінальному провадженні на практиці доцільно удосконалити норми кримінального процесуального законодавства в цій частині [12].

Одночасно із цим, наразі важко однозначно оцінити результативність таких змін, оскільки статистичні дані Офісу Генерального прокурора [13] станом на травень 2025 року дозволяють стверджувати, що кількісний показник найбільш розповсюджених корупційних та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень (ст.ст. 364, 368, 369 КК України), а також тих із них у яких на кінець звітного періоду не прийнято рішення про закінчення або зупинення залишається майже аналогічно показнику, зафіксованому у травні 2024 року. Станом на травень 2024 року було вчинено: 1215 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 364 КК України, по 91,1 % протиправних діянь на кінець звітного періоду не прийнято рішення про закінчення або зупинення; 1003 діяння, передбачених ст. 368 КК України, по 90,9 % рішення не прийнято; 1141 діянь, передбачених ст. 369 КК України, по 39,7 % рішення не прийнято. Станом на травень 2025 року було вчинено: 1018 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 364 КК України, по 92,8 % протиправних діянь на кінець звітного періоду не прийнято рішення про закінчення або зупинення; 835 діянь, передбачених ст. 368 КК України, по 92,5 % рішення не прийнято; 1182 діянь, передбачених ст. 369 КК України, по 36,9 %

рішення не прийнято. Одночасно із цим, категорично оцінити ефективність можливо лише після хоча б одного року дії новел кримінального законодавства. Проте досліджуваний стандарт інтегрований у національну антикорупційну практику та безумовно позитивно впливає на процес боротьби із корупцією.

Щодо *третього стандарту*, варто відзначити, що постановою Кабінету Міністрів України від 20 травня 2020 р. № 458 було затверджено Критерії проведення оцінювання ефективності діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції, а також Методику проведення оцінювання ефективності діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції.

У першому документі передбачено понад 200 критеріїв, метою яких є визначення стану здійснення повноважень Національним агентством з питань запобігання корупції [14]. У свою чергу Методика визначає порядок проведення зовнішнього незалежного оцінювання ефективності діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції Комісією з проведення незалежної оцінки ефективності діяльності Національного агентства. Об'єктами проведення оцінки Комісією є: 1) забезпечення незалежності Національного агентства та надання йому необхідних ресурсів; 2) формування, координація та моніторинг реалізації Національним агентством державної антикорупційної політики; 3) організація здійснення Національним агентством заходів із запобігання та виявлення корупції; 4) проведення Національним агентством моніторингу та контролю за дотриманням законодавства щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, інших вимог та обмежень, передбачених Законом; 5) проведення Національним агентством контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, моніторингу способу життя суб'єктів декларування; 6) забезпечення Національним агентством законності та прозорості фінансування політичних партій, а також подання ними фінансової звітності, контроль за своєчасністю подання звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів на загальнодержавних та місцевих

виборах, повнотою таких звітів, достовірністю включених до них відомостей; 7) діяльність Національного агентства у сфері захисту викривачів корупції; 8) взаємодія Національного агентства з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами іноземних держав, міжнародними організаціями та громадськістю; 9) управління та організаційна спроможність Національного агентства [15].

Додатковими заходами, які проводяться з метою оцінки стану реалізації механізму запобігання та протидії корупції є проведення щорічного опитування громадян щодо обізнаності та встановлення факту толерування фактів корупції, оформлення щорічних звітів щодо стану реалізації заходів із протидії корупції тощо. Необхідно відзначити, що на сьогоднішній день в Україні впроваджена та вдало працює система експертизи стану дотримання антикорупційного законодавства та реалізації антикорупційної політики шляхом встановлення алгоритму підзвітності та підконтрольності.

Останній із визначених стандартів відтворюється крізь призму положень Закону України від 14.10.2014 № 1700-VII «Про запобігання корупції», в якому визначено, що Україна відповідно до укладених нею міжнародних договорів здійснює співробітництво у сфері запобігання і протидії корупції з іноземними державами, міжнародними організаціями, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції. Міжнародна правова допомога та інші види міжнародного співробітництва у справах про корупційні правопорушення здійснюються компетентними органами відповідно до законодавства та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Компетентні органи України можуть надавати відповідним органам іноземних держав та одержувати від них інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, з питань запобігання і протидії корупції з додержанням вимог законодавства та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Надання органам іноземних держав інформації з питань, пов'язаних із запобіганням і протидією корупції, можливе лише в разі,

якщо ці органи та відповідний компетентний орган України можуть установити такий режим доступу до інформації, який унеможливує розкриття інформації для інших цілей чи її розголошення у будь-який спосіб, у тому числі шляхом несанкціонованого доступу. Заходи щодо повернення в Україну коштів та іншого майна, одержаних внаслідок корупційних правопорушень, і розпорядження вилученими коштами та іншим майном, одержаними внаслідок корупційних правопорушень. Україна здійснює заходи щодо повернення в Україну коштів та іншого майна, одержаних внаслідок корупційних правопорушень, і розпоряджається цими коштами та іншим майном відповідно до законодавства та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України [16].

Україна також є акредитованим представником міжнародної громадської організації з боротьби з корупцією Transparency International. Метою діяльності Трансперенсі Інтернешнл Україна є здійснення захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, та інших інтересів, в тому числі для членів (кинь) Організації, просування в Україні ідей та впровадження механізмів контролю, прозорості, підзвітності та доброчесності публічної влади, бізнесу й громадянського суспільства як передумови зниження корупції в державі та впровадження демократичних реформ [17].

Міжнародне співробітництво також здійснюється шляхом проведення спільних проєктів та досліджень у сфері протидії корупції, які засновані на обміні теоретичним та практичним досвідом формування та реалізації антикорупційної політики. Щорічно Україна отримує грантову підтримку від європейських партнерів та донорів, метою якої є забезпечення освітньо-наукової діяльності у сфері протидії корупції, виявлення та розроблення новітніх та актуальних способів та засобів виявлення корупційних ризиків та загроз, а також створення заходів, скерованих на їх мінімізацію або усунення.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження надало підставу для констатації, що сучасне національне антикорупційне законодавство та практика його застосування від-

повідляє стандартам, викладеним у Конвенції ООН проти корупції. Одночасно із цим, наразі в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану важко надати однозначну позитивну оцінку всім заходам, які було реалізовано законодавцем задля удосконалення механізму протидії корупції. Вказане зумовлено як певним зміщенням пріоритетів у бік посилення обороноспроможності держави, так і тим, що більшість принципів змін було внесено протягом 2024 року і наразі із урахуванням відсутності тривалого періоду їх дії важко оцінити наскільки вони є ефективними та здатними справдити очікування. Не можна

також не відзначити, що національне кримінальне законодавство, а також проєкт нового Кримінального кодексу України також потребують подальшого дослідження та оновлення в частині формування диспозицій та санкцій кримінально-правових норм, у яких встановлено кримінальну відповідальність за корупційні та пов'язані із корупцією кримінальні правопорушення. Зокрема це також має стосуватись уточнення та приведення у відповідність із міжнародними правовими документами видів таких протиправних діянь, а також видів та розмірів покарань, які мають бути призначені за їх вчинення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, ратифікована відповідно до Закону України від 18.10.2006 № 251-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
3. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173), ратифікована відповідно до Закону України від 18.10.2006 № 252-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text
4. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191), ратифікований відповідно до Закону України від 18.10.2006 № 253-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_172#Text
5. Декларація Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях від 16.12.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_369#Text
6. Угода про створення групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) від 05.05.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_145#Text
7. Директива (ЄС) 2017/1371 Європейського парламенту та ради від 5 липня 2017 року про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами від 05.07.2017 № 2017/1371. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-17#Text
8. Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки, затверджені Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text>
9. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки, затверджена Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93>
10. Державна антикорупційна програма на 2023-2025 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>
11. Закон України від 29.10.2024 № 4033-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4033-20#n23>
12. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією». URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/b4b22889-ccc3-43c6-ae98-e2f8e1fc0bc1>
13. Офіс Генерального прокурора. Статистика. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

14. Критерії проведення оцінювання ефективності діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 20 травня 2020 р. № 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/458-2020-%D0%BF#n303>

15. Методика проведення оцінювання ефективності діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 20 травня 2020 р. № 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/458-2020-%D0%BF#n303>

16. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

17. Статут Громадської організації «Трансперенсі Інтернешнл Україна» (нова редакція). URL: <https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/03/Statut-TIU.pdf>